

Adli tıp penceresinden alternatif tıp uygulamaları

Prof. Dr. Ali İhsan Taşçı

1959 yılında Rize'de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Samsun'da tamamladı. 1982 yılında İstanbul Üniversitesi Edirne Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Üroloji uzmanlığının ardından (1988) 1993 yılında doçent, 1999'da profesör oldu. Vakıf Gureba Hastanesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde çalıştı. Tıp fakültesi dekanlığı ve başhekimlik yaptı. Halen üroloji klinik şefliği ve Adli Tıp Kurumu üyeliğinin yanında Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Başkanlığını görevlerini yürütmektedir.

Tıp, insanın sağlıklı yaşaması, hastalandığında ise tedavisi ile ilgili bir bilimdir. Tıp bilimi çağın bilgisine göre değişiklik gösterir. Güncel bilgi ve uygulamalar modern tıp olarak adlandırılmaktadır. Eskiden kullanılmış olan ve modern tıp yöntemlerinden farklı usuller ise geleneksel tıp ve alternatif tıp olarak adlandırılmaktadır. Tıbbi; modern ve alternatif tıp olarak sanki iki ayrı tıp varmış gibi göstermek doğru değildir. Tıp bilimi geleneksel ve alternatif uygulama yöntemlerini de kapsamaktadır. Kelimeler tıbbin uygulamasındaki farklılıkları tanımlamak için kullanılabilir. Modern tıp kanıta dayanmadığı gerekçesiyle alternatif tıbbi yok saymakta, alternatif tıpçılar da yöntemlerinin kanıtının asırlarca insan bedenine uygulanmış olduğunu ve insanların bunlardan fayda gördüğünü, bundan daha iyi kanıtın olamayacağını söylemektedir.

Alternatif ve geleneksel tıp uygulamaları insanlığın değerleridir. Şifalı bitkiler, kaplıcalar, masaj tedavileri, müzikle tedavi, yoga, akupunktur, hacamat, sülüklerle tedavi, şifalı balıklarla tedavi, kupa tedavisi ve daha birçok alternatif tıp yöntemleri çağın bilimsel araştırma kriterleri ile araştırılmayı, yeniden keşfedilmeyi ve insanlığın hizmetine sunulmayı beklemektedir. Üniversitelerin, bilim adamlarının alternatif tıba soğuk bakışı hatta bazen yok sayması neticesinde, bu alan, tıp konusunda eğitimsiz, ticari gayeyle yola çıkmış kişilerin elinde kalmıştır. Kendilerince usuller geliştiren alternatif tıp uygulayıcılarının yaptıkları tartışmalara ve sorunlara neden olmaktadır. Tıp uygulamalarının hepsinde söz konusu insan bedenidir. İnsan bedenine yapılacak müdahale bazı prensiplere ve kurallara uygun olmalıdır. Bunlar tıp bilimini oluşturur. Tıp bilimi geçmişten gelen bilgilerler ve tecrübelerin eriştiği son aşamadır.

Gelecekte farklı seviyelere ulaşacak ve kuralları farklılaşacaktır. Ancak bizim için geçerli olan mevcut bilgidir. Alternatif tıp yöntemleri de modern tıp kuralları ile uygulanmalıdır.

Alternatif tıp uygulamalarında hukuki sorunlar nelerdir?

1. Sağlığı korumak veya hastalıkları tedavi etmek gayesiyle yapılan alternatif tıp uygulamaları da tıbbi müdahaledir. Her türlü tıp uygulamasının hukuka uygun olması için, uygulamanın yetki ve izin verilmiş kişilerce yapılması gerekir. Ancak alternatif tıp uygulayıcıları genelde hekim değildir. Alternatif tıbbi uygulayanlar hasta tedavi etmediklerini, hastalara yardımcı olduklarını belirtse de, yapılan iş tıbbi müdahaledir. Mevzuatımıza göre hasta tedavi etmek hak ve yetkisi hekimlere verilmiştir. Hekim olmayan bir kişi tıbbi müdahalede bulunamaz. Böyle birinin yaptığı müdahaleden hasta şifa bulsa da, yapılan eylem suçtur. Eğer hasta zarar görmüşse veya ölmüşse taksirle yaralama veya öldürme ile suçlanır. *Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanunda* (1928 tarih ve 1219 sayılı), "Diploması olmadığı hâlde, menfaat temin etmek amacına yönelik olmasa bile, hasta tedavi eden veya tabip unvanını takınan şahıs iki yıldan beş yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır." denmektedir.

2. Alternatif tıp uygulamalarının birçoğu çağdaş bilimsel araştırma kriterleri ile araştırılmamış ve kanıt düzeyine erişmemiştir. Uygulamaların insan bedeninde kısa ve uzun dönemdeki etkileri, yan etkileri, başka ilaçlarla etkileşimleri bilinmemektedir. Araştırılmamış olması, bilinmemesi, yanlış, faydasız veya zararlı olduğu anlamına gelmese de hukuka uygun tıbbi müdahale, tıp bilimine ve tıbbi standartlara uygun olmak zorunluluğu vardır. Birçok alternatif tıp uygulaması, bu zorunluluğu karşılayamamaktadır. Klasik tıp kitaplarına girmiş, doğruluğunun tıp

mensuplarınca kabul edilen bilgiler tıp bilimini ve kurallarını oluşturur. Tıp kuralları genellikle meslek örgütlerince de kılavuzlar halinde yayımlanmakta ve güncellenmektedir. Tıp biliminin kuralları, zamana göre değişiklik gösterebilir. Hekim güncel tıp kurallarını uygulamak durumundadır. Alternatif ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının bazıları da bilimsel araştırmalara tabi tutulup modern tıp süzgecinden geçmekte, klasik tıp kitapları ve kılavuzlara girebilmektedir. Bunların uygulanmasında sorun yoktur. Klasik tıp bilgileri ve uygulamaları ile bir hastalığın çaresi bulunamamışsa; etkinliği ve yan etkileri bilinen, tıp bilimince reddedilmeyen ve invaziv olmayan alternatif tıp yöntemleri hastanın rızası dahilinde tıbbi uygulamaya yetkili olan hekimlerce denenebilir. Bu denemeler, daha sonra bilimsel kanıt olarak kullanılabilir. Bilimselliği yetersiz ya da şüpheli kaynaklara göre tavsiye edilmiş alternatif tıp yöntemleri kullanılmaz. Kullanılırsa, hasta şifa görse dahi suç oluşturur. Hastanın zarar görmesi halinde, uygulayıcı, taksirle yaralama veya ölüme sebebiyet vermekle suçlanabilir.

3. Her tıbbi müdahale, bireyin ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi ve özgürce onay vermesinden, başka bir deyişle rıza göstermesinden sonra yapılabilir. Buna aydınlatılmış onam denmektedir. Onayın geçerli olabilmesi için kişi, önceden hastalığı hakkında bilgilendirilmeli, tedavisinin nasıl yapılacağı, tedavinin etkilerini, yan etkilerini ve diğer tedavi alternatiflerini bilmelidir. Alternatif tıp yöntemi uygulamalarında yan etkiler yeterince bilinmemekte, faydalar ön plana çıkartılmakta, hastalar gerçekçi olmayan beklenti ve umutlara sokulmaktadır. Bu durumda, aydınlatılmış onam ve rıza, hukuken geçersiz hale gelebilmektedir.

4. Bitkilerle tedavide kullanılan ürünlerin tanımlanmasında belirsizlik mevcuttur. Bunlar, şifalı bitki, gıda takviyesi veya ara ürün gibi isimlerle isimlendirilmektedir. Bunları üretenler ve satanlar, ürünlerinin

ilaç olmadığını, gıda takviyesi olduğunu söylemektedir. İlaç; belli araştırmalardan geçmiş, insan bedenine etkisi, yan etkileri, dozları bilinen, mevzuata göre ruhsatlandırılmış, doğal, sentetik ya da yarı sentetik maddelerdir. Bitkisel ilaç tanımından, ilacın kökeninin bir bitki olduğu kast ediliyorsa ve ilgili mevzuata göre ruhsatlandırılmışsa bu madde ilaçtır. Bazı bitkiler veya karışımlar, ilaç formunda ambalajlanmakta ve satılmaktadır. Üreticileri bunları gıda takviyesi olarak adlandırmakta ve Tarım Bakanlığı'ndan ruhsat almaktadır. İlaç şeklinde hazırlanmış bir üründe biyoaktif etken madde varsa ve miktarı normal gıda ile sağlanandan çok fazla ise, bu ürün ilaç olarak tanımlanmalıdır. Bu nedenle bazı gıda takviyesi ürünleri ruhsatsız ilaç olarak değerlendirmek gerekir. Piyasada satılan bitkisel ürünlerde kalite kontrolü yoktur. Bunlar toksik maddeler içerebilmekte ve mikroplarla bulaşık olabilmektedir. Bazı ürünlerde, etkinliği arttırmak gayesiyle, formülünde olmayan kimyasal ilaçlar bulunabilmektedir. Keza bitkisel ürünler hakkında yanlış abartılı bilgilendirmeler yaygındır. Türk Ceza Kanunu'nun 187. maddesinde "Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde ilaç üreten veya satan kimseye bir yıldan beş yıla kadar hapis ve adli para cezası verilir" denmektedir. Maddenin ikinci bendinde "Bu suçun tabip, eczacı ya da resmi izne dayalı bir meslek ve sanatın icrası kapsamında işlenmesi halinde verilecek ceza üçte bir oranında arttırılır" denmektedir. Bu kanunun kapsamına, eczacı olmayan ve halk arasında otçu (herbalist) denen kişiler girmektedir.

5. Alternatif tıp uygulamalarının tanıtımında ve ürünlerin pazarlamasında hastalar umutlandırılmakta, gerçekçi olmayan beklentilere sokulmaktadır. Hastalar kandırılmaktadır. Bunun neticesinde hastaların tedavisi aksamakta, gecikmekte hatta yapılamamaktadır. Bu durum, tüketici hakları ile ilgili kanunları ihlal etmektedir. Bunun yanında hastaların tedavi gecikmesi nedeniyle uğradıkları zarardan da sorumluluk doğmaktadır.

Şikâyet konusu olmuş örnek alternatif tıp uygulamaları

1. 65 yaşında prostat kanseri olan bir hastaya ameliyat önerilir. Ameliyatın riskleri anlatılır ve onay almak istenir. Hasta, riskleri duyduğunda morali bozulur, ameliyat olmaktan vazgeçer. Bitkilerle tedavi konusunda tanınmış bir doktoru bulur ve durumunu anlatır. Doktor, kendisini bitkilerle tedavi edebileceğini, kanserden eser kalmayacağını ve vereceği bitkilerin yan etkisinin olmadığını söyler. Hastaya 65 çeşit şifalı bitki verilir, nasıl kullanacağı tarif edilir. Hasta bir yıl boyunca bitkileri kullanır. Kontrole gittiğinde kan tahlili yaptırılır, iyi olduğu ve kanserden eser kalmadığı söylenir. Hasta mutludur. Daha sonra başka bir üroloji uzmanına gider.

Hastalığının devam ettiğini, ameliyat veya radyoterapi olması gerektiği söylenir. Hastaya radyoterapi yapılır. Erken takiplerinde problem görülmez. Hasta, tedavisinin gecikmesine sebep olduğu gerekçesiyle bitkisel tedaviyi yapan doktorundan şikâyetçi olur.

Hukuka uygun tıbbi müdahale için, uygulamayı yapanın yetkili olması, hastanın rıza göstermesi ve uygulamanın tıp bilim kurallarına uygun olması gerekir. Bu prensipler ışığında yapılanlar değerlendirilmelidir. Olayda bitkisel tedaviyi yapan kimse hekimdir ancak üroloji uzmanı değildir. Prostat kanseri tedavisini yapma konusunda bilgi ve deneyimi yoktur. Bu yönüyle mesleki etik kuralları ihmal etmiştir. Hastanın bitkisel tedaviye onayı olduğu gözükse de rızanın geçerli olabilmesi için hastanın yeterince aydınlatılmış olması gerekir. Hâlbuki hasta kanserinin tedavi edileceği vaadiyle umutlandırılmış, bu umut peşinde tedaviyi kabul etmiştir. Yapılan tedavinin bilime uygunluğundan bahsedilemez. Hekim güncel tıp kurallarını uygulamak durumundadır. Bahsi geçen uygulama hukuka uygun olmayan tıbbi müdahaledir. Bilimsel bir temeli olmaksızın hastalar umutlandırılmakta ve menfaat temin edilmektedir. Hastanın tedavisinin gecikmesine sebep olunmuştur. Bu yönü ile de bir zarar söz konusudur.

2. Yillardır bel ağrısı şikâyeti olan ve bel fitiği nedeniyle ameliyat olmuş bayan hasta, alternatif tıp ile ilgilenen, tanınmış bir hekime gider. Hekim, belinden cilt altına yapacağı, yurt dışından getirilmiş bitkisel bir ilaç ile ağrılarının düzeleceğini söylemiş. Hastanın rızası ile uygulama yapılmış. Evine gönderilen hasta, yolda fenalaşmış ve eşi tarafından bir hastaneye götürülmüş. Hastanede MR çekilmiş, böbreğinde şişme olduğu söylenmiş ancak evine gönderilmiş. Daha sonra bir üniversite hastanesine gidilmiş, orada durumun çok ciddi ve acil olduğu, sol böbreğinin ana damarının parçalandığı söylenmiş. Anjiyo ile böbrek damarlarına embolizasyon yapılmış. Neticede, böbrek fonksiyonlarında azalma ve hipertansiyon sekelleri ile hasta iyileşmiş.

Yapılan incelemelerde tıbbi müdahaleyi yapan hekimin hastayı defalarca muayene ve tedavi ettiği; hastaya fibromiyalji sendromu, baş ağrısı, nefes darlığı, depresyon, akut bel tutulması, faset blokajı, miyalji tanılarını konduğu; akupunktur, manyetik alan terapisi ve lokal anestetiklerle nöralterapi, manuel terapi, sempatik turunkus enjeksiyonları yapıldığı; son olarak yoğun miyalji ve faset sendromu tanılarını ile hastaya manuel terapi, akupunktur; şikâyetlerinin geçmemesi üzerine L2 seviyesine sempatik trunkus blokajı uygulandığı; enjeksiyonda 5 ml %1 lidokain kullanıldığı anlaşılmıştır.

Hukuka uygun tıbbi müdahale için, uygulamayı yapanın yetkili olması, hastanın

rıza göstermesi ve uygulamanın tıp bilim kurallarına uygun olması gerekir. Her tıbbi uygulama bu prensiplere göre yorumlanmalıdır. Bu vakada bahsi geçen tanılar, her ne kadar hekim tarafından konulmuşsa da tanı için klasik tıp kurallarına uygun muayene, laboratuvar ve görüntüleme yöntemleri kullanılmamıştır. Uygulanan tedaviler alternatif yöntemlerdir ve bir kısmı uygulanabilir olsa da haklarında görüş birliği mevcut değildir. Kanıta dayalı klasik tıp yöntemleri değildir. Bu yönleriyle hekimin tanı koyarken ve tedavi yaparken uyguladığı tıbbi müdahalelerin tıp bilimine uygunluğu sorgulanmalıdır. Kanunlarımıza göre, tıbbi uygulama yapılabilmesi için hekim olmak gereklidir. Uzmanlık gerektiren uygulamaların neler olduğu, hangi müdahalelerin pratisyen hekimlerce yapılabileceği, hangilerinin sadece uzman hekimlerce yapılabileceği konusu bazı hastalık ve müdahalelerde netleşmiş değildir. Uzmanlığı gerektiren tanının ve tedavinin pratisyen hekimce veya başka bir dalın uzmanı tarafından uygulanması halinde etik tartışmalar, zarara neden olunmuşsa olayın özelliğine göre suçlamalar gündeme gelecektir. Hasta, uygulanan enjeksiyon materyalinin yurt dışından gelen bitkisel bir ilaç olduğunu söylemekte, hekim ise enjeksiyon materyalinin lokal anestetik madde olduğunu belirtmektedir. Bu vakada bilgilendirmenin yanlış, hastaya sunulan beklentinin gerçekçi olmadığı, aydınlatılmış onamın geçerli olmadığı görülmektedir. Lokal anestetik enjeksiyonu sırasında böbrek damarlarında yaralanma böbrek çevresindeki enjeksiyonlarda risktir. Hekim bir tıbbi müdahale yaptığında, müdahalenin risklerini öngörmeli, riske karşı gerekli önlemler alınmalıdır. Bu vakada riskler öngörülüp gerekli tedbirlerin alınmadığı bu yönü ile hekimin tıbbi müdahalesi sonucu oluşan zararın bir tıbbi uygulama hatası olduğu yönünde suçlamalar gündemde olacaktır.

Alternatif tıp uygulamalarının hukuki durumu için neler yapılmalıdır?

2011 yılında çıkartılan 663 sayılı Kanun Hükmündeki Karamame ile Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasına, "Geleneksel, tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları ile ilgili düzenleme yapmak ve sağlık beyanı ile yapılacak her türlü uygulamalara izin vermek ve denetlemek, düzenleme ve izinlere aykırı faaliyetleri ve tanıtımları durdurmak" da sayılmıştır. Bu, çok önemli bir gelişmedir. Alternatif tıp uygulamaları konusunda sorunları aşmak konusunda sorumluluk üniversitelerimizde, tıp fakültelerimizde, araştırma kurumlarında, bilim adamları ve Sağlık Bakanlığı yetkililerindedir. Bir yandan alternatif yöntemler çağdaş araştırma kriterleri ile incelenmeli, diğer yandan tüketicilerin ve hastaların zarar görmemesi için tedbirler alınmalıdır.